

CNOTA (3528) *sb f*

o oraz a jasne.

sg *N* cnota (694). ◇ *G* cnoty (667). ◇ *D* cnocie (164). ◇ *A* cnotę (336) [w tym: -e (6), -ą (2)]. ◇ *I* cnotą (317) [w tym: -a (4)]. ◇ *L* cnocie (166). ◇ *V* cnoto (12). ◇ *pl N* cnoty (147), cnote (?) (1); -y : -e *Murm* (1 : 1). ◇ *G* cnot (416); -ó- (26), -o- (29), -(o)- (364); -ó- *ForCnR* (2), *KochFr*, *ZawJeft*, *KochCn* (3), *KochFrag*, *OstrEpit*, *SarnStat* (2), *GoslCast* (5); -o- *OpecŻyw* (13), *MurzNT* (2); -ó- : -o- *Mącz* (3 : 7), *BiałKat* (1 : 2), *KochTr* (1 : 1), *SiebRozmyśl* (5 : 1). ◇ *D* cnotam (37), cnotom (13); -am *BielŻyw* (2), *RejKup*, *KromRozm II* (2), *RejWiz* (2), *RejZwierz* (2), *BibRadz*, *BielKron*, *KwiatKsiąż*, *SienLek*, *GórnDworz* (7), *HistRzym*, *RejPos*, *RejZwierz* (2), *WujJudConf*, *RejPosWstaw*, *BiałKaz*, *StryjWjaz*, *ModrzBaz* (2), *GórnTroas*, *GrabowSet*, *WujNT* (4); -om *KrowObr*, *KochFr* (2), *PudłFr*, *LatHar*, *SkarKaz* (2), *SkarKazSej* (2); -am : -om *SkarŻyw* (1 : 4); ~ -am (34), -am (1) *RejKup*, -(a)m (2); -om *KochFr* (2), -óm (1) *PudłFr*, -(o)m (10). ◇ *A* cnoty (200). ◇ *I* cnotami (172) [w tym: -amy (7)], cnoty (1); -ami: -y *PaxLiz* (1 : 1). ◇ *L* cnotach (177), cności(e)ch (2); -ach : -(e)ch *SkarŻyw* (37 : 2); ~ -ach (118), -ach (46), -(a)ch (13); -ach *OpecŻyw*, *RejRozpr*, *BibRadz* (2), *OrzRozm*, *HistRzym*, *KwiatKsiąż*, *WujJudConf*, *WierKróc*, *KarnNap*, *ModrzBaz* (10), *KochPs*, *NiemObr* (2), *KochPieś*, *PudłFr*, *ArtKanc* (3), *ZawJeft*, *GrabowSet*, *LatHar* (24), *WujNT* (7), *WysKaz*, *SiebRozmyśl* (4), *SkarKaz* (8), *CiekPotr*, *GoslCast*, *PaxLiz*, *SapEpit*, *SzarzRyt* (2); -ach *KlerWes*, *HistAl*, *RejWiz* (5), *RejZwierz* (4), *BielKron*, *RejPos* (7), *BiałKat*, *RejZwierz* (4), *WujJud*, *StryjKron*, *PaprpPan* (2), *GórnRozm*, *Phil*, *KołakCath*; -ach : -ach *LubPs* (1 : 2), *Mącz* (1 : 1), *GórnDworz* (2 : 9), *SkarŻyw* (34 : 3). ◇ *du N* (cum nm) cnocie (2) *GórnDworz* Ff, X3v. ◇ *A* (cum nm) cnocie (4) *GórnDworz* Ff, *GórnRozm* N2v, *WysKaz* 4, *SkarKaz* 121a.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.

1. *Zacność, prawość, szlachetność, dodatnie cechy moralne; virtus Mącz, Calag, Calep, Cn; bonitas Mącz, Calep; integritas, probitas Mącz, Cn; affabilitas, fides, generositas, honestas, praestantia, splendor Mącz* (3518) : *March*¹ *Wiet* Av, A2; Ktokolwiek fwey cnoty nie ma/ Prozno fie sláchetnym mniema. *BierEz* K2; Mnogie Pánie iż from máią/ W dawney cności łatwie trwáią *BierEz* R4v, C2v, F4, G [2 r.], G3v, H4 (24); gośpodárz był człowiek dobri/ a tę cznotę ołobną miál/ iż gościom dobrze łąćz kázál *ForCnR* A2v, A; *PatKaz III* 149; *KlerPow* 3, 10; *FalZioł* +2v; Włańność cznoty iefłci wćięgáć ięzik *BielŻyw* 17, kt, nlb 6 [2 r.], 9, 10 [2 r.], 11 (26); *GlabGad*, A2v, L8, N3, P2v; Gdiż wyfokóć cznot twey panłkey [!] miłóci więłżzego by rołławienia potrzebowała *MiechGlab ktv*, [88]; Cnota sie ze złością nie zgodzi. *BierRozm* 14, 8, 12, 14, 16, 19; *KlerWes* Av, A2; *LibLeg* 8/133; *WróbŻołt* K6 [2 r.], K7; *RejŁas w.* 38, 59; *RejRozpr* K2v, K3v, K4 [2 r.]; kthorzi vczinek thakovi bicz mali a Liekki powyadali myenyacz yłch bełz narułchenya cznothy dlya pozithku dobrego przeczyw poganynowy za krzełczyanynem vczynyon biczmoze *LibMal* 1548/144, 1544/91; Trudna to iłcie robota Gdzie ípołu prołtota cznota *RejJóz* D5, A2, A3 [2 r.], A3v [2 r.], A6 [2 r.], C4 (32); *RejKup* d7v [2 r.], e7, g3, g4, g7 (11); *HistAl* G3v, G4, K2v; *MurzHist* B4v; *KromRozm III* B; *BielKom* nlb 4, B2, B2v, G3v, E (11); Ku nábyciu práwey cnoty mężowie Lácedemońscy wielki iefł przyłtęp y pomoc niemáła ćwiczenie á wychowánie *GliczKsiąż* A3v, E2, E3, E6, E7v [3 r.], E8 (17); Sędzia powinien mieć w łobie thy cnoty/ boiaźń Bożą/ prawdę/ mądrolć/ rołtropnoć/ miernoć/ przeciw włythkim

rowną miłość/ prąwá vmieiętność/ możność. *GroicPorz* bv, bv, dd3; *KrowObr* A; Iż Ipokrátēs/ on Philozoph zacny/ vczyñił rzecz do diŕcypułow ſwoich/ wiodąc ie ku pocźciwym cnotam *RejWiz* A5; Okázuią zacności iednák iákíe znáki. Lecz to przedię bez cnoty ná głogu iągody *RejWiz* 4; A nadobny obercuch piękne ſznurkowanie/ Gdy ná cnocie z rozumu będzie háfftowanie. *RejWiz* 16; Gdyby wŕzyfcy powinná cnotę miłowáli/ Mieczeby ná lemiefze wŕzyfcy pokowáli. *RejWiz* 137v; Pátrzay iáko kroleſtwá okrutnie powŕtáią/ Ani Bogá ni cnoty przed oczymá máią. *RejWiz* 172, A3 [2 r.], A4, 3 [2 r.], 3v [4 r.], 4 [3 r.] (159); *Leop Eccli* 34/20, 50/12; Pátrz iáko diŕcrecia ieſt nádobna cnotá *RejFig* Aav, Aav, Cc3, Cc5v; PHilozophi ktorzy ſie/ rozumem paráli/ Wolność nád wŕzytki ſkárby/ s cnotą obieráli. *RejZwierz* 50v; Gdyż widziŕż iż ná ſwiecie/ cnotá wŕzędy tanie. *RejZwierz* 123; Y Coż po twym żywocie/ ieſli nie maſz cnoty/ Iákoby gdzye piękny ſad/ á ogniłe płoty. *RejZwierz* 133v; Abowiem brudna cnotá/ bárzo ſławę pŕwie *RejZwierz* 136, 2v, 5, 12v, 13, 14 [2 r.] (101); *BibRadz* 2.*Mach* 15/12; nienaydzieſz ná ſwiecie ludu żadnego/ v ktorego by to ſłowo Cnotá waźnieyſze było/ nád Polaká *OrzRozm* Lv, E2, I, L, Lv, M4, Q2v [2 r.]; Tego krolá [*Artakserksesa*] wychwałáią Hiſtorykowie w iego cnotach *BielKron* 117; [*Turcy*] Swiádkow nieprzyymuią áż doſwiadczone w cnoćie męże/ ktorým może wierzyć bez przylięgi. *BielKron* 261, 53v, 90v, 129v, 135v, 249v (14); *GrzegRóżn* M3v; Nie był żaden prokurat miedzi nimi ſławny. Bo nie Statutem/ ale cnotą ſię rządzili *KochSat* B2, B2, B4, B4v, C2 [2 r.], C2v; *KochZg* A4v; *KwiatKſiąż* Av, A3v, A4, B2, B2v (23); Homo novus, Człowiek który z niskiego ſtanu y rodzáyu yeſt/ ále przez ſwą właſną cnotę yuż ſie wŕtawił [!] y doſtoynoſćy yákíey doſtał. *Mącz* 157b; Lex virtutum commendatrix, Práwo cnot yeſt ſtanowicielka *Mącz* 206d; A viris virtus nomen est mutata, Cnotá od męſtwá ymię olięgnęła. *Mącz* 239c, 45d, 46c, 49b, 53b, 62d (103); *OrzQuin* R3, R4 [3 r.], Y2, Y3v; Ci nie w nádzieię Stároſtw/ y márnego Złotá Krew ſwoię rozlewáli/ ſamá ſzczyra cnotá. [...] Spráwiła to że byli myſli ták beſpieczney. *Prot* D2, Av [2 r.], A4v, Bv, C, C3 (10); *SienLek* 11, 14v; *RejAp* AA4v, 174v [2 r.]; gdy cnoty weſzły ná ſwiat zaráz teź przyŕzły zá nimi złoſći *GórnDworz* I; rozumiejąc w nim być iáką ſkrytą cnotę/ dla ktorey go ták wiele białyhgłow miłwie *GórnDworz* Cc8; Owa iáko w inych rzemieſłach/ ktho ſie chce vczyć/ thák y w cnotach/ kto ie ma ſtátecznie poiąć/ miſtrzá mu potrzebá *GórnDworz* Ff2v; affect s ciálá á nie z duſze pochodząc/ ieſli ieſt poſłuſzny rozumowi/ ſtawa ſie cnotą *GórnDworz* Ff5, A2v, B7v, C4 [3 r.], C7, D (146); Ten kupiec zá duſzę twą przedáie tobie trzy mądroſći/ á ſá złothe cnoty. *HistRzym* 60; A kto niema rozu^{mv} tedy thákowy niema cnoty y mocy duchowney. *HistRzym* 75v, kt, 4, 40v, 73, 83v; *RejPos* A3 [2 r.], 39, 243v, 247 [2 r.], 248 [3 r.], 358; *BialKat* d4v; *BielSat* [14]v, N4v; Ktory więcey miłuiąc ſwą wołą niź cnotę/ Smiał odkryć przed brácią ſwą oycowſką ſromotę. *HistLan* B3, A4, B2v, C3v, E3, E4, F3; Lecz rádząc dzierz ſie cnoty by piyány muru/ Niechceſzli mieć z nietrefnych przymowek kápturu. *RejZwierc* 29v; Mędrzy ząwždy onym láćiñſkim wirſzykiem naprednieyſzą cnothą zwáli: *Modus omnium eſt pulcherrima virtus* *RejZwierc* 54; Owa czokolwiek z rozumu pochodzi/ To cnotam miło złoſciam bárzo ſzkodzi. *RejZwierc* 214v; Lepiey być dobrym s cnoty niź s ſtráchu. *RejZwierc* 221v; Przodkowie náſzy ktorzy cnotę ználi/ Dla ſpolney rzeczy y gárdlá dawáli. *RejZwierc* 222v; Kiedy ciáło płoczeſz wodą/ Płocz cnotą duſzę vbogą. *RejZwierc* 237v; W káźdey rozmowie/ Strzeż cnoty w głowie. *RejZwierc* 239; W káźdey robocie/ Bądź brátem cnocie. *RejZwierc* 239; A ieſli w tákíey cenie ſá powinne práwá/ A iákáż tu o cnocie potym będzie

Íprává. *RejZwierc* 269, Av, A5v [2 r.], A6 [2 r.], A6v, B [2 r.] (305); *WujJud* 64; *BudBib* c2, *Sap* 8/7; *HistHel* [A2]; *MycPrz* I A2; *Strum* R3v; *WierKróc* A3v, B3v; *BiałKaz* Nv; *StryjWjaz* A2 [2 r.], A3, B4; *CzechRozm* 89v [2 r.]; A iż dom twoy tu w Polfczce był tákowey cnoty/ Ze fie ón opieráli iák o mocne płoty/ Wízytki tráfne nietráfne dzyeie tey korony *PaprPan* A4v; Cnotę tu ták ná funty mierzáią prawdziwie *PaprPan* Y; Wízák málo po vrodzye kiedy nie máłz cnoty *PaprPan* Z4, A2v, A3 [2 r.], B3, C2, C4v (50); Politią zowá/ tę Rzeczpołpolitą [...]/ w ktorey vrzędzy y dołtoyności zá ípolnemi głófy y zezwoleniem mnoftwá ludzy dawáią/ á iednáko fie wízytcy do sławy cnotą nábytey/ y do pánowánia máią [sit omnium de virtutis gloria et imperio contentio] *ModrzBaz* 3v; Wiem ci ia/ íżec wten ípołob osłáwuíá náuky y wízytkich cnot zabáwę *ModrzBaz* 9; ábowiem mádrość vkázuie ípołob dobrego rzádzenia/ á cnotá dawa chęć ku ítanowieniu dobrego rzádu. *ModrzBaz* 19v; Przeto nie kíztałt cnoty [speciem virtutis] ma być w tych/ ktorzy prágną sławy/ ále [!] lámá cnotá [virtutem ipsam] *ModrzBaz* 58v; Ktorzy zacni íá cnotą [qui virtute clari sunt]/ á wielkimi przeciwkó Rzeczypołpolitey zasługámi sławni/ ci choćiaby nie ílácheckiego rodu byli/ zá íláchćice máią być poczytáni. *ModrzBaz* 76, 3v [2 r.], 5v [2 r.], 6, 6v, 8 [2 r.] (156); *KochDryas* A2v [3 r.]; *SkarJedn* 91, 375; *KochOdpr* C3; *Calag* 489a; Niémáłz Bogá/ przécz íye boim? W tymże cnotá zgállá błędzie/ A nierzádu pełno wízędzie. *KochPs* 18 [idem 78], 35, 52, 78, 105, 128, 170; dáł mi Bog inne plemię miáłto Ablá/ ktorego zábił Kaim/ to íeft ktory ná cnoty y podobność Ablowę wíłapi. *SkarŻyw* 269, A2, A3v [2 r.], A4v [3 r.], 29, 36 (36); FRáłzká Cnotá powiedziáł Brutus poráżony *KochWr* 11; *StryjKron* A [2 r.], A6 [2 r.], 76, 597, 607; *CzechEp* 82 marg; *KochJez* B4v; *KochEpit* A3v; Iełli Krółom niezayýrzę pereł/ áni złotá/ A milíza mi dáleko/ niż pieniádze/ cnotá *KochFr* 41, 9, 15, 38, 48, 86 (11); *KlonŻal* D3; *KochDz* 104 [5 r.], 105 [3 r.]; *KochMuza* 27; *KochPhaen* 5 [2 r.]; Cnotá kleynot nie ítrácony/ Cnotá íkarb nie przepłácony *KochMRot* A2, A2 [6 r.], A2v [6 r.], A4v, Bv [2 r.], B2v, B3v; *WerGośc* 259; *WerKazPapr* 274; *WisznTr* 2, 3; *BielSjem* 7, 12, 15; *KochPam* 79, 88; Iáko cién nieodłtępný ciáłá náłzłáduie/ Ták zá cnotą w téż tropy zazdrość połtępuie. *KochPieś* 44; Cnotá móy kómpás/ który nie wpółnocy/ Ale w pół zbytków bije *KochPieś* 49, 2 [2 r.], 11, 12, 20, 32 (14); *KochSob* 71; *KochTarn* 74 [2 r.], 75 [3 r.]; Nieczęłné czáły: nie ták przed tym było: Cnotá płáciłá/ áż y wípomniéc miłó. *PudłFr* 9, [3] [2 r.], 4 [2 r.], 9 [2 r.], 10, 15 (39); Więc łatwie we Włófczech wiedzíeć/ iáko kto żyie/ iákíey kto cnoty bo połpołu w iednem mieście miełzkácie *GórnRozm* H2v; czyli práwi mám ták rozśiáć te dwie cnoćie po łudziách [!]/ íżby káždy człówiek był ich vcześnikiem? *GórnRozm* N2v, B, B3, B3v, B4, C (22); *KmitaPsal* A4; *KochWr* 24, 30, 32; *PaprUp* A2, A3 [3 r.], A3v, E2v, F3v, F4v, I2; *ZawJeft* 11, 23 [2 r.], 24, 35, 37 (13); *ActReg* 32, 169; *Calep* 362b, 1128b; Ktory nie złotem/ áni práktykámi/ Ale wielkich cnot iáłnemi znákámi/ Sercá íláchetney Polfkíey krwie zhołdowáł *GrochKal* 14, 17, 19, 22; Ten fie nadobnie vpłtrzy y zbrámuie/ Kto fie od złości s íwey cnoty hámuie. *Phil* D4, B3, B4, C2, C2v, D2 [6 r.] (32); *GórnTroas* 4 [3 r.], 13, 14, 19 [2 r.], 27 (12); obyczáie z cnót pochodzá/ á rozum z náuk *KochCn* B3v, B3 [3 r.], B3v [8 r.], B4, B4v [2 r.]; *KochCz kt*; *KochPij* C2v, C3 [2 r.], C3v [2 r.]; *GrabowSet* A3v, C4, H2 [2 r.], I2v, K2v (12); A íwą cnotą ták świeći/ że y przodki dawné Rozświéca/ y potomłtwu imię czyni íławné. *KochFrag* 42, 30 [2 r.], 42, 51 [4 r.], 52, 53; Tych zwycięztwem/ tych triumphem wízláchćiona íeft cnotá wáłzá *OrzJan* 53, 44 [2 r.], 46, 50, 59; wízytko to zmędrzáło przy dworze/ Cnoty o kość *WyprPl* A2v; *LatHar* +2, +2v [2 r.], 325, 421,

507, 640; *KołąkCath* B2, B3, C3v; Sprawiedliwość tá Cnotá iest lámá wżytkich Cnot inych mátká *KołąkSzczęśl* C4, A3v, Cv, C2v, C3, C3v [5 r.], C4 [3 r.]; *RybGęśli* B, B3v [2 r.], C2, C2v, C3v [2 r.] (10); Y ácz łczodroblliwość dárowánia iest wielka cnotá, wżákóž práwo wielkié niektórym perfonam záwiéra rękę do dárowánia. *SarnStat* 1275, 5, 71, 80, 118, 121 (12); *WitosłLut* A4; Cnotá, nie złoto, łlawá, nie kámienie, Mądrość záilfe miáłáby bydz w cenie. *KlonKr* A4v, A4v [2 r.], B, Bv, B2, B3 [2 r.] (12); *KmitaSpit* Av; Poddánych cnotá przedniá połtużenístwo. *PowodPr* 60 marg; Człowiek rozumny/ *honestum* ábo cnotę/ má zá Páná ktoremu podlega. *PowodPr* 61, 60, 61 [2 r.], 63 [3 r.], 70, 78; *SkarKaz*)(3v, 312b [2 r.], 352a, 385b, 420b, 421a; *VotSzl* C2; *CiekPotr* 6, 15, 20, 23, 48 (8); *CiekPotrŚredz*)?(4 [2 r.]; *CzahTr* Bv, B4v, D [2 r.], [D]v [4 r.], [D2] [7 r.] (23); źle łie płáci cnotá: Zli górą idą *GosłCast* 69, 3, 6 [2 r.], 10 [2 r.], 11 [3 r.], 12 (35); *PaxLiz ktv*, A4v, B, D4v, E; A napilniey Práwá cnotę ludzká łzczepić [...] máią. *SkarKazSej* 698b, 660b, 664a, 668b, 670a, b [2 r.] (22); TORVN budowny y bogáty wcnotę/ Tám łczyrych miełczčan ogłádałz ochotę *KlonFlis* G2, A3, B4v; *SkorWinsz* A2 [2 r.]; *SapEpit* A2, A3, A4v, [B2] [2 r.], [B2]v (10); *KlonWor ded* **3v, 13, 41, 58, 61 (8); *ZbylPrzyg kt*; Ieśli iest Cnotá chwały godną wżędźie/ Tedy ma Lutnia łiebie łlawić będzie *SzarzRyt* D4v, A2v, Bv, B4v, C, C3 [2 r.] (12).

W połączeniu z nazwą poszczególnych cnót [cum G] (4): *BielŻyw* 57; *GórnDworz* X4; Tá tedy cnotá męłtwá/ łz *magis viro conuenit, quàm caeterae omnes virtutes*, ma być w wielkiej wadze. *Phil* B4; *KołąkSzczęśl* C3v.

Tytuły (4): Fortuny ł Cznoty Róžnołtz w Hłstorij o niektórym młódzieńczu vkázaná/ w ktore iest wypilán zywot łwietłki a zwláłłczá Zywot Dworłki. *ForCnR kt*; *ForCnRWiet* Av.

Utwór M. Strykowskiego (2): Potym Roku 1574. po Henrikowym viáchánium/ ktoregom Koronácią wierłzem drukowáną w Krakowie/ y Gońcá cnoty Carmine Sapphico z niemnieyłzą pracą wydał *StryjKron* A3v, A2.

Błędne tłumaczenie łacińskiego „*Dominus virtutum*” (1): Niechay łie nie łromaią mnie ktorzy oczekawaią łiebie panie, panie cznoth [*Ps* 68/7: *Domine virtutum Vulg, Domine exercituum PolAnt, Panie zastępow Wu]* *TarDuch* A6.

W charakterystycznych połączeniach: cnota (cnoty) dawna, dobra (14), miła (11), nadobna (10), (nie)doskonała (7), niepospolita (4), okazała, osobna (osobliwa) (10), ozdobiona, pańska (4), piękna (11), pocziwa (23), powinna, prawa (5), prawdziwa (6), (prze)sławna (8), rozmaite (5), szlachetna (4), uszlachciona, wdzięczna (2), wielka (56), wierna (2), wyborna, wysoka (30); doskonały w cnocie (3); ku cnocie skłonny (2), sposobny; cnoty doskonałość, grunt (2), miłość (umiłowanie) (5), piękność; cnot matka (2), zabawa; cnotę (cnoty) baczyć (2), miłować ((nie)miłując(y)) (20), obruszać, pamiętać (pomnieć, spominać) (4), pomnożyć (rozmnóżyć, umnożyć) (5), stracić (3), (wy)śławi(a)ć (2), (za)chow(yw)ać (6), zalecać; cnoty (cnot) ćwiczony, naruszyć (naruszenie, wzruszenie) (3), naśladować (2), odstąpić (3), patrzeć (patrzyć, upatrować) (4), pilnować (2), rozmiłować się (rozmiłowanie) (6), strzec (przestrzegać) (8), zachowanie; dla cnoty (cnot) słynąć, wysławiać; do cnoty (cnot) ćwiczyc się (wyćwiczony) (2), pobudzać (2), wieść (przywodzić się) (6); od cnoty odrodzić się (wyrodić się) (2), odstępować (wystąpić) (3), odwodzić się (odwieść, uwieść) (6); wedle cnoty sprawować się (2); z(e) cnoty (cnot) pojsć (pochodzić) (3), rosnać, sławny, słynąć (3), uwodzić, wykroczyć, wyrodić

się; cnotcie przypatrzeć się (przypatrować się) (3); ku cnotcie pobudzać, prowadzić, przychodzić, wieść (powieść, przywieść, przywodzić, przywiedziony) (14); na cnotę baczyć, patrzeć (3), pomnieć (pamiętać, wspomnieć) (4); prze cnotę wsławić się; w cnoty przywieść, wprawić; za cnoty słynąć; cnotą (cnotami) bawić się (bawiący się) (5), chlubić się (2), ćwiczyć się (2), kuglować, odrodzić się, oślachcić (oślachciony) (6), (o)zdobić się (ozdobny, (nie) ozdobiony) (44), parać się, przechodzić (5), przodkować, (przy-, u-)stroić się (6), rządzić się (2), sławny, słynąć (3), sprawować się (7), świecić (3), urość; z cnotą iść, (z)bracić się (zbratać się) (6); przy cnotcie rządzić się, stać, zosta(wa)ć (2); w(e) cnotcie (cnotach) ćwiczyć (się) (ćwiczony) (8), mnożyć, przechodzić, słynąć (2), sprawować (się) (3), stać, trwać, (u)kochać się (rozkochiwać się) (4); cnota błyszczyc się (5), oślachca, (o)zdobi (6), rozślawia się, sprawuje, stroi, świeci (się) (4), ubogaci.

Przysłowia: Bępiecznie káždy po świáthu wędruie/ Kto łobie cnotą gościniec toruie. *RejZwierc* 220v.

RejWiz 91v *marg*, 101, Cc4v; bo cnotá y w ciemnościách świeci. *Mącz* 154a; W fortunnych czáliech cnotá fie więc niźczy/ Ale w przeciwnych naiásniey fie błýzczy. *RejZwierc* 211v, 211 [ogółem 6 r.].

Włzytko fie łamie/ Gdzie cnotá chramie. *RejZwierc* 238v.

Dobra cnotá w fiermiędze/ Byś miał przyćirpieć nędze *RejZwierc* 239; Milśza mi z cnotą chudobá/ Niźli z niecnotą ozdobá *KochMRot* A2.

Z łyká forboty/ Sláchćić bez cnoty. *RejZwierc* 238v, 238v.

Iedná cnotá/ niecnotá. *BierEz* I4; yedna cznota łama albo nycz nyeyeft abo nyedofkonala yefth *PatKaz III* 150v, 150v.

Iepłza cznota we błocie niż niecznota we złocie *RejJóz* C4 *marg*; *RejKup* d8; Cznota nád złoto i nád kámyenye Iepłza. *RejWiz* 7 *marg*, 60, Cc4; Nie toć ieft łzczęfny co siedzi we złocie/ Poleruie fie cnotá przy kłopocie. *RejZwierc* 229, 220, [233], 239 [ogółem 9 r.].

W cnotcie łłáhectwo zależy. *BierEz* I2v; *RejZwierc* 52v; Cnotá czyni łłáhcćicá zKmiećicá. *ModrzBaz* 76 *marg*; Trudniéy záwłze cnoty dołtác/ Niźli wielkim Pánem zołtác. *KochMRot* A2 [ogółem 4 r.].

Cnotá łtrzępioná/ Szwab bez ogoná. *RejZwierc* 238v.

Ale gdy do dobrego muśi idź piechotą/ Bo y o łzkápę trudno gdy iechác zá cnotą. *RejWiz* 22v.

Vbior cnotyce nie pomaga. *RejWiz* 100v *marg*, 15v *marg*, Dd3v; *RejZwierc* 211v, 222, 238v [ogółem 6 r.].

Słába vrodá bez cnoty *RejWiz* 4 *marg*, Dd2v; Bowiem połag/ vrodá/ zacność/ obyczáie/ Závždy to włzytko łtoi/ bez cnoty/ zá iáie. *RejZwierc* 45v, 66v [ogółem 4 r.].

Złoto do złotá idź/ gdy Miecz y Cnotá/ Więłfza ieft v Polaków niż tá łkrzyniá złotá. *BiałKat* d4v.

Bez cnothy człowyek źwirzę. *RejWiz* 194v *marg*, Ce4.

Wyrażenia: »cnota bohaterska« (1): nieśmiertelna pámiątká cnoty Boháterfkiey. Odyłfea Homerowa nic inłfego nie ieft iedno żegłowanie [...] Vlyłfłá Itáceńfkiego *KlonFlis* A3v.

»głowna cnota« (4): *GórnDworz* I5, X4v; Z tych głownych cnot/ ine cnoty náłtępuiá *GórnRozm* L2v, L2v.

»gniazdo cnoty« [szyk 2 : 1] (3): Abowiem fláchetwo práwe iest iákaś moc dziwna á práwie gniazdo cnoty/ flawy/ káždey powagi y pocźciwości. *RejZwierc* 52; *ModrzBazStryj* ¶ 2v; A iż w tym domu Cnoty gniazdo vpátrzone *WisznTr* 2.

»cnoty krolewskie« [szyk 3 : 2] (5): *StryjWjaz* D; gdy nam dał Krolá/ wedle fercá íwego/ wielkich cnot krolewífkich y práwie Chrześciáńfkich pełnego Sthephána *SkarJedn* 375; *ActReg* 126; MAfz Polfko Paná, małz oyca práwego, Wfzech cnot prześlawnych krolewífkich pełnego. *KlonKr* F4; *SkarKaz*)(3v; [cf a. *SkarŻyw* A2v].

»owoc cnot« = *virtutis fructus* *Modrz* (4): habit/ to yeft/ wfpofobienie a owoc cnot/ ftoi zawždy cały *KwiatKsiąz* A4; *RejZwierc* 131; *ModrzBaz* [41]; *KochFrag* 49.

»pogańskie cnoty« (1): (to iest áni záchowanie zakonu Moyzełzowego/ áni Pogáńfkie cnoty) w Chriřtuřie nic nie ważą *WujNT* 664.

»cnota polska« [szyk 3 : 3] (6): *OrzRozm* Lv; O mężna Polfka cnoto/ toć v ciebie nie podleýfzého nád śmierć nie iest. *OrzQuin* R2v; *StryjKron* 607; *GrochKal* 20; *PowodPr* 43; Nicći wam iednák po tym/ w Polfzczęście zrodzone/ Cnot Polfkich obyczáiw dobrze wyćwiczone *ZbylPrzyg* B4v.

»cnoty przodkow, ojcowskie« [szyk 6 : 4] (6 : 4): *BiałKaz* I4; Zás fynowie ich/ iáko dáleko od oycowfkich cnot y godności wyrodźili fię [*quam altae virtutis patrum degeneres*]? *ModrzBaz* [41]v, 141v; *SkarŻyw* 478; człowiek/ á zwłáczá národu Szlácheckiego czći iest y poważenia godny/ y dla fwey/ y dla przodkow fwych cnoty *GórnRozm* E4v; *Paprup* A4; *Calep* 298a; Z tąd omierzł [*Popiel*] Lechom tákimi fpráwámi. Márný odrodku, czemuzeř teř w cnoty Nie wfzedł oycowfkie, iák w infte [!] kleynoty? *KlonKr* B2; *CiekPotr* 24; *KlonFlis* A2.

»rodzona (a. wrodzona, a. urodzona), przyrodna cnota« = *virtus innata* *JanStat* [szyk 14 : 13] (26 : 1): Nie z bogactw áni z fláchetwá Trzebá pátrzyć przyiácielřtwá. Ale ze cnoty wrodzoney/ Y rozumem ozdobionej. *BierEz* S2, S2; *RejZwierc* 14; Dos etiam significat, quicquid alicui datum est, vel a natura, vel ab hominibus, Przirodzona cnotá. *Mącz* 95a, 144c; *GórnDworz* B8, Ff3; *RejZwierc* A3, 18v, 60, 236v; *MycPrz* I A2v; *WierKróc* A4; *StryjKron* 707; Ano święci przodkowie oni mili náfzy/ nie máiac áni piřmá/ áni żadnego vpominánia/ áni praw żadnych wfřawionych ná fię/ tylko ták z przyrodzonej cnoty fwoiej/ pátrż iáko pięknie/ trzeźwie/ poboźnie/ żyli *WerGořc* 262; *WisznTr* 19; *Paprup* Cv, F3v, K4; *OstrEpit* A2v; *SarnStat* 839, 915, 934; *CzahTr* D; *GosřCast* 35; *KlonFlis* G4v; *SzarzRyt* B4v.

»cnota rycerska, rycerstwa« [szyk 2 : 1] (2 : 1): Tám znaydzyeřz Achillefá/ Priamá/ Hektorá/ [...] Znaydzyeřz iáko fwą cnotę rycerská záchowác *RejWiz* 17; *KochJez* B4; *ZawJeft* 13.

»szkoła cnot« (1): áby teř oni tákże fwoie Dwory nie zá co infzego v fiebie mieli/ iedno zá fřkoły wfřelákich cnot [*scholarum virtutum omnium*] *ModrzBaz* 14.

»cnota szlachecka« (2): Bo co niektorzi powiedáią/ iż cnoćie řlacheckiej [*virtuti hominum equestris ordinis*] ma być ták wiele pozwolono/ áby im wierzono/ że oni okrom poimánia řřawią fię do řádu *ModrzBaz* 85; *SzarzRyt* B4v.

»święta (a. świętobliwa) cnota« [szyk 26 : 17] (43) : Acř drudzy s fwiętá cnotá záváždy idą zgodá *RejWiz* 76, 34, 58v, 76, 77, 79v (12); *RejZwierc* 21, 77, 111v; *OrzRozm* E2v; *GórnDworz* Hh3; *RejZwierc* 23, 50v, 54v, 71, 142v (11); *StryjWjaz* Av, A2v; *ModrzBazStryj* ¶ 2v; *PudřFr* 10, 61;

PaprUp A3; *ZawJeft* 8; *KochFrag* 14; *KolakSzczęśl* C3; *KlonKr* F4; *CzahTr* [D2] [2 r.]; *GosłCast* 12; *SzarzRyt* A4, Dv.

»wzor cnot« (1): iáko rzecz piękna y droga milcząc łama do łiebie ciągnie: tak wzor cnot [...] dziwnie łercá do łiebie wabi. *SkarŻyw* A3v.

»(za)cna cnota« [szyk 15 : 4] (19): *RejJóz* D5v *marg*; *KrowObr* A; Nye vmrze Alexánder y Scipio Rzymłki/ Nadobnie zacna cnotá ozdobiłá włzytki; *RejWiz* 99v, 7, 28, 98v, 137, Cc4; *KwiatKsiqż* G3v; *GórnDworz* Y4; *RejZwierc* B4v [2 r.], 214, 227; *ModrzBaz* 8, 12v; *GórnTroas* 4; *SarnStat* 330; *GosłCast* 72.

Szeregi: »cnota, (a) bogobojność« (3): A thák łtáraymy łie iedno pilno/ wziáwłzy łobie rozum/ cnotę/ á bogoboyność ná pomoc *RejZwierc* 115v, 14, 130.

»cnota, (a, i) bojaźń boża« [szyk 8 : 1] (9): *RejWiz* 49v; Bo łmáczneć łá dáry/ vpominki/ y ine dobrodzieyłthwá/ ále záwždy ma być łmácznieyłza cnotá á boiáźń Boża. *RejZwierc* 147, 60v, 67v [2 r.], 138, 146; *GrabowSet* A2v; *CiekPotr* 24.

»czystość, (abo) cnota« (2): ále tho połzło s czyłtołci łercá náłzego ábo s cnothy *HistAl* E6v; *GosłCast* 3.

»(ani) dobroć (a. dobrota), (a, i, ni) cnota« [szyk 8 : 4] (12): Pánowye zwirzchni dla łwey dobroci á cnoty byli by bogowie *GliczKsiqż* H2v, P7; *RejWiz* 175v; *KochZuz ktv*; *Mqcz* 280d, 323c, 366d; *KuczbKat* 400; *RejZwierc* 102; *PaprPan* I3v; *SkarŻyw* 270; *Calep* 136a.

»cnota, (a, i) dowcip« = *virtus*, (*et*) *industria* *Modrz*, *JanStat* [szyk 6 : 1] (7): Piękneby łpieranie miedzy obywałelmi było o cnotę á o dowcip *ModrzBaz* 74v, [41], 42v, 61v, 74v; *SarnStat* 573; *GosłCast* 9.

»cnota, (a, i) dzielność« [szyk 14 : 5] (19): Máłz W. M. wielką teraz pogodę ku okazaniu cnoty/ y dzielności Senátorłkiey łwey *OrzRozm* A4, C4; *KochSat* [C2]; *GórnDworz* I2, Y8, Kk3v; *RejZwierc* [28²], 103v; *Oczko* A4; *StryjKron* 76 [2 r.], 411, 707; Y włzyłtkiego rycerłtwa przypominał cnoty/ Y dzielność ołobliwą *KochJez* B4, A2v; *PudłFr* 36; *GórnTroas* 52; *OstrEpit* A2v; *KlonKr* F2v.

»cnota i familija« (1): W cnoćie y w Fámiliey/ v włzech záwołána. *PaxLiz* C.

»fortuna i cnota« [szyk 2 : 1] (3): *ForCnR kt*; *ForCnRWiet* Av; In eo bello et virtus et fortuna enituit Tullii, Ná tey woynie cnotá y fortuná Ciceronowá okazałá łie. *Mqcz* 247d.

»cnota, (a, i, a(l)bo) godność« = *virtus*, *virtus et dignitas* *Modrz* [szyk 22 : 2] (24): *KochSat* C; [*białęłowy*] naydziełz/ ktore oycem łwym/ ábo bráciey/ ábo mężom/ w cnothach/ á w godności łá rowne *GórnDworz* Z6v, E6v, I; á onym ktorzi łá niłłzego rodu/ á nieták moźni/ y nie ták bogáci/ niepomálu [!] w cnoćie y godności náganiáią. *ModrzBaz* 19, [41]v, 43, 45 [2 r.], 50, 51v [2 r.]; *KochFr* 121; *KochMRot* B; *KochTarn* 75; *PudłFr* 75; *PaprUp* D2v, F3v; *KochFrag* 49, 50; obiecuiemy [...] w ich łtárádawnéy czci y dołtoynoći [...] záchowác y oné/ wedle cnoty y godności káždého á vpodobánia náłłzego [...] ná Vrzędy [...] przekłádác *SarnStat* 1192, 115, 330, 1062.

»cnota, (i) ludzkość« (3): *GórnDworz* Ee; *PudłFr* 40; Iáko Alexándrowi/ kthory zápomniáwłzy łwey cnothy y ludzkoći/ Kálıstenełá/ iz go iáko Bogá czcić nie chciał/ okrutną męką zábił. *Phil* G4.

»cnota a (i) łaska (a. łaskawość)« = *virtus et benignitas* *JanStat* [szyk 5 : 2] (7): dla wielkiey łáłki á cnoty mężá wáłłego náłłchetnieyłłego/ á krołá iego miłłoci *March*¹ *Wiet* Av; *RejWiz* 122; *RejZwierc*

19v *marg*; Który to Przywilej we wżyftkich punktćiech [...] zá pewną wiadomością/ łáfkáwością/ y cnotą nam wrodzoną [...] potwierdzamy *SarnStat* 915, 839, 934; *GosłCast* 3.

»cnota, (i, a, abo) mądrość« = *virtus et prudentia a. sapientia* *Modrz* [szyk 8 : 6] (14): Doctory/ Pharifeufze [...] niebyli wedle boga mądrzy ani dobrzy/ a przedsię przed światem abo cnoty abo mądrości tytuł mieli *MurzNT* 111; *KwiatKsiąż* F3v; *Virtute ac sapientia ita munitus est*, Ták fie w mądrość y cnotę opátrzył. *Mącz* 237a; *OrzQuin* T4; *ModrzBaz* 6, 19v, 24v, 47v, 114v, 138; Dziś iefli co małz, o to fie pytáią, Cnotá y mądrość máło mieyfćá maią. *KlonKr* A4v, F; *PaxLiz* A3; *KlonWor* 7.

»cnota, (i, abo, lub) męstwo; z cnotą męstwo« = *virtus* *Modrz* [szyk 18 : 7] (24; 1): Iż go tylko dla ípráwy ławney/ męstwá/ Cnoty/ Obráli *StryjWjaz* A4; S cnotą męstwo tu naydzyefz choć żádney vrody *PaprPan* K, A4v, Kv, Dd2v; *ModrzBaz* 4v, 6, 14, [16], 39 (12); *SkarŻyw* 187; *WerGoścPapr* 202; *PudłFr* 58; Lełko Xiáze Sierackie/ bel Pan rowni tztnota y męstwem przodkom łwoim. *PaprUp* B3v; *KochFrag* 41; *KlonKrGum* Av; *CzahTr* G; ábowiem w oney náwie świętey/ wiozł fie práwie bránt y wżytko iádro cnoty y męstwá Greckiego *KlonFlis* A3v.

»cnota, (i) miłość (a. miłosierdzie)« [szyk 3 : 3] (6): pátrz iáko beftia/ Cnotą y miłofierdziem/ złego człeká miya. *RejZwierz* 119, 135v; *RejPos* 119v; *KmitaPsal* A3v; oni Deciułowie ktorich mieloc y cnote przeciwko oitziznie opowiedaia *PaprUp* F3; *GórnTroas* 5.

»nauka, (a, abo, i) cnota« = *virtus et doctrina, doctrina et probitas* *Modrz* [szyk 10 : 8] (18): á radoć fie takim nie rodzi, iedno z cznoty á z nauki *BielŻyw* 146; *KwiatKsiąż* A4v, F4; *Ornatissimus homo, Wízelákiemi cnotámi y náukámi obdárzony*. *Mącz* 269b; *GórnDworz* X5, KK5v; *RejPos* 56; *RejZwierc* 24; áby żaden te⁸⁰ vrzędú nietrzywał/ iedno ten/ ktoryby od łzkoł iáwne świádectwo o náuce y cności miał. *ModrzBaz* 132, 43v, 74, 133; *PudłFr* 12, 14, 40; *ZawJeft* 35; *KochPij* C3; *LatHar* 512.

»cnota a niecnota; cnota z niecnotą« (1; 2): Cnotá z Niecnotą *RejZwierc* B3v, 231, 268. [*Ponadto w innych połączeniach strukturalnych 30 r.*].

»cnota, (i, a) obyczaje« = *mos atque virtus* *Modrz* [w tym: dobre (8), pocziwe (4), piękne (3), (za)cne (2)] [szyk 33 : 5] (38): Bacż cnotę y obyczáie/ Ktorác dobry vmył dáie. *BierEz* B3; *BielŻyw* 35; *RejJóz kt*; *RejWiz* 51; Snadz ten náłz gdzyeś Trzeciefki/ tey łzkoły záchwycił/ W cnotach y w obyczáioch/ by fie przy nich ćwiczył. *RejZwierz* 75v, 61v, 65, 70; *OrzRozm* R2; *KwiatKsiąż* B4v; *RejAp* AA4v; *GórnDworz* V7; *RejZwierc* A3, 8, 17v, 18v [3 r.], 20v (15); *PaprPan* G2; *ModrzBaz* 9v; Niechay kto chce czyta Hístoryki/ obaczy iákich obyczáioch y cnot/ cí Celárze byli *NiemObr* 141; *PudłFr* 57; *PaprUp* A4, A4v; *KochPij* C3; *SkarKaz* 311a; *CiekPotr* 24; *ZbylPrzyg* B, B4v.

»cnota, (i, a, albo) pocziwość; cnota z pocziwością« [szyk 19 : 8] (19; 8): *RejWiz* 5v, 9v, 28v, 43v, 76v, 79; *RejZwierz* 33v; áby páná od rzeczy niełufznych odwiódł/ á przywiódł go ná drogę cnoty/ y pocziwości. *GórnDworz* Ee3, Ee5; Wielki tho rozum ktho fie łam rozmierzy/ A ławney cnotie s pocziwością wierzy. *RejZwierc* 219v, 12, 38v, 60v, 71, 96 (13); *StryjWjaz* A2v; *Phil* H4; *SkarKaz*)(3, 277a; *KlonWor* ded **3.

»cnota, (a, i) pokora; z cnotą pokora« [szyk 3 : 1] (3; 1): *BielKom* F4v; *RejWiz* 60; *PaprPan* Bb2; Com łtychał z młodych lat mych że cnotá pokorá/ Nie miewály kochánia y mieyfćá v dworá *CzahTr* D.

»cnota, (a) powaga« [szyk 2 : 1] (3): Homo eo splendore, ea virtute qua omnes existimatis, Człowiek yeft tey powagi/ tey cnoti yáką mu wżyłcy przywłażczácie. *Mqcz* 409c, 192d; *OrzJan* 35.

»cnota, (i, a) powinność« = *virtus et officia* *Modrz* [szyk 8 : 3] (11): *RejWiz* 49v, 106v; *RejZwierz* 76v; *RejPos* 54; Powiedział krol: Iż ia wolę gwałt oczom wczynić niżli cnocie á krolewskiej powinności fwey. *RejZwierc* 47, 43, 94; To práwá ktore z przyrodzenia vrosły/ Filozofowie pilnie wyłóżyli/ ktorzi o cnotách y powinnościách piáli. *ModrzBaz* 74, 10v, 64; *SkarŻyw* 269.

»cnota, (i, a) prawda« [szyk 7 : 6] (13): *BielŻywGlab nlb* 11; *RejKup* d4; *RejWiz* 41v; *RejZwierz* 138; *RejAp* 170; A cnoty/ prawdv/ miáry ftrzeż pilnie iáko oká w głowie. *RejZwierc* 25v, 51 [2 r.], 70, 85; *PaprPan* F4v, Ff; *KochMRot* C.

»przyrodzenie a (i) cnota; z przyrodzeniem cnota« (3; 1): *RejWiz* 101 v, Cc4; Niech fárbuie káždego s przyrodzeniem cnotá *RejZwierz* 2v; Ale y przyrodzenie/ y cnotá poćciwa/ Nie ścirpi o tym milczeń co ieft rzecz prawdziwa. *RejZwierc* 240v.

»rozum, (a, i, ani) cnota; rozum z cnotą« [szyk 55 : 33] (70; 18): *MetrKor* 31/621, 622; Gdzye rozum fzcznothą dobry żkłath *RejJóz* L5v *marg*, L5v; Bowiem kto fie rozumem s cnotą nie fpráwuie/ Ieft korek ná łańcużku co wżytkim kugluie. *RejWiz* 47v, 7v *marg*, 9v, 14, 19v, 47 (14); *RejZwierz* 48v, 51v, 61v, 63v, 77v (8); *OrzRozm* A3v, Q2; *KwiatKsiąż* E2; *GórnDworz* B8, Gg5v, Hh6; *RejZwierc* B4v, 4v [2 r.], 5v [2 r.], 6, 13v (44); *PaprPan* G, Nv, R; Król náłz ták mądry v nas/ [...] wlańny cnoćie y całému rozumowi fwą cénę vftáwi *Oczko* A4; *PudlFr* 14, 36; *GórnRozm* E3v, E4v; *GostGosp* 6; *KochPij* C3; *OrzJan* 41; *LatHar* +3.

»cnota, (i) rycerstwo« (2): *SeklKat* A2v; Z tąd mię Habdánkiem zową/ gdym w Polfzce godności/ Z Cnót y z Rycérftwá doftał/ Szlácheckiey wolności. *BialKat* d4v.

»cnota, (a, i) sława; cnota z sławą« [szyk 31 : 26] (48; 9): Ták mu fie zda iż wżytko zá pieniądze znaydzye/ Sławę y cnotę kupić co nie bywa w prawdzye *RejWiz* 77v, 9v, 10, 17v, 28v, 43v (11); *RejZwierz* 90; *KwiatKsiąż* O4; *RejZwierc* Av, 12 [2 r.], 14, 37, 38v [2 r.] (28); *PaprPan* H3, Mv; *SkarŻyw* A2v, A4, 357; *ZawJeft* 8; *GrochKal* 4; gdyż prawdziwa cnotá y fławá nie potrzebuie ludzkiey chwały. *Phil* I2; *KołakCath* C3v; Bo choćiaż nie porownam máiętnością z moźnym/ Leć cnotą z dobrą fławą ftáne o bok z koźdym. *CzahTr* K, K, K2, L4; *GostCast* 41; *KlonWor ded* **3; *SzarzRyt* C2v.

»cnota, (a, i, abo) sprawa« = *virtus et actio a. facinus* *Modrz* [szyk 26 : 7] (33): *RejWiz* 186; Pátrrze ná to cne panię/ tego Tęczyńłkiego/ Stáre cnoty y fpráwy/ znaydzyełz w leciech iego. *RejZwierz* 61v, 20; *BielKron* 189v; *Prot* D3; *GórnDworz* Z6; *RejPos* A3 [2 r.]; *RejZwierc* A3, 14v, 67, 91v, 105 (11); *WierKróc* B2; *PaprPan* Dd2v; *ModrzBaz* 7v, 15v, 17v, 42v, 65v, 74v; *StryjKron* 667; *KochJez* A4v; téż y w cnoćie/ Y w fpráwách fławnych fwoich przodków niech dziedzićą *KochEpit* A4, A3; *KlonKr* B3v; *KlonWor* 8.

»cnota, (i, a) sprawiedliwość; sprawiedliwość z cnotą« [szyk 11 : 4] (14; 1): Panowie fędzié/ o wáfzey fprawiedliwości ij tznocie/ tákowo wżytcy ludzie domnimanié maia *ForCnR* D4v; *RejWiz* 121; *RejZwierz* 11; *BielKron* 62; *RejAp* 170; Profzę cie w ktorym kráiu czo dobrego vkáłz/ Kędy fprawiedliwości s świętą cnotą nie máłz. *RejZwierc* 212, 51, 148, 148v, 225v; *SkarŻyw* 243; *Phil* L2; *KołakSzczęśl* C3; *SkarKazSej* 700a; *KlonWor* 67.

»cnota a (i) stałość; cnota z stałością« = *constantia et virtus* *Modrz* [szyk 5 : 5] (8; 2): tak iż tilko fama śmierć cnotę a stałość cirpliwości Diogenesowi odieła *BielŻyw* 71; *RejJóz* 16v; Iesli cnotę s stałością mocnie zachowacie/ Pewnie że ty za łobą dobrewrośzki macie. *RejZwierc* 34, 57v; *RejZwierc* 94, Aaa3; *WierKróc* A3, A4, Bv; *ModrzBaz* 116.

»cnota i stateczność« (1): áni ty miłujesz/ Iedno w kim cnotę/ y státeczność czuiesz. *KochFr* 65.

»cnota a (i) sumnienie« [szyk 4 : 2] (6): *RejWiz* 103; *RejPos* 253v; *RejZwierc* 37, 41, 42; Lecz pátrz coś winien cności y sumnieniu *GórnTroas* 50.

»cnota, (a) szlachectwo« [szyk 1 : 1] (2): *Mącz* 143d; á gdzież tu on nawdzięcznieyfy kwiát cnotá á sláchectwo słufznie zákwitnąć może? *RejZwierc* 64.

»cnota, świętość (a. świętobliwość)« (2): Pobudzała mie też ktemu iey miłości cnota wyfoka/ fwiátocf zywota niepośpolita y bogoboyność niewymowna *WróbŻółtGlab* A2v; *GroicPorz* B.

»cnota i (a, ani) uczynek« = *virtus et factum* *Modrz* [szyk 6 : 2] (8): *KlerPow* 2; oto zawfze praczią aby ich wyfoka cnota y vczinki zgadzali się zych slachetnim vrodzonym *SeklKat* A2, A2v; *RejPos* 58; *ModrzBaz* 39v, 42, 59; *SkarKaz* 311a.

»wiara (a. wierność), (i, a) cnota; cnota z wiarą« = *fides et virtus* *Mącz*, *Modrz* [szyk 17 : 13] (29; 1): *RejJóz* Lv; Widziś w iákiey zacności pieniądze á złotá/ Ze przedáyna y wiará/ przedáyna y cnotá. *RejWiz* 58v, 63, 137, 156v; *Mącz* 11c, 251a, 463b; *OrzQuin* D4; *RejAp* 76v; *RejPos* 351 v; *RejZwierc* 244; *ModrzBaz* 18v, 20v, 29; *ReszPrz* 74; *BielSen* 17; *PudłFr* 76; *KochProp* 6; nietakich [nam kasztelanow potrzeba] [...]/ ale Mezw godnich/ tznoci y Wiari pelnich/ bo mowi Bernat Swieti *Qui de dignitate non venit honor, non honor sed adulatio est*. *PaprUp* Ev; *ActReg* 30, 31; *Phil* O3; *KochFrag* 49; *OrzJan* 112; *SarnStat* 360; *CiekPotr* 18; *CzahTr* [D]v; *GosłCast* 9, 56.

»cnota, (i, a) zachowanie« [szyk 5 : 3] (8): A wiele ten celował/ w Polfzche cudzoziemcow/ Zachowaniem y cnotą/ y Włochow y Niemcow. *RejZwierc* 76; Proicere virtutem patriam, Cnoty á zachowania oycowskiego pozostać. *Mącz* 162d, 40c, 143d, 165c, 172a, 237b, 406a.

»zacność, (i) cnota« [szyk 5 : 4] (9): *RejWiz* 76, 77; *RejZwierc* 103v; *BiałKaz* H2; o cności y zacności [virtuti et dignitati] wżytkich iednáko rádźić y myślic. 6. żadney części Rzeczypospolitey nieopuśczać. *ModrzBaz* 15; *SkarŻyw* 187; *GrabowSet* Mv; *WitosłLut* A5; *SapEpit* Bv.

»cnoty, (i) zasługi« = *merita a. obsequia et virtutes* *JanStat* [szyk 4 : 2] (6): *BiałKaz* Hv; *ModrzBaz* 66v; Gdyż tutečni obyvátele za swoie załugi y cnoty nád przychodnie słufznie máią byđż przekładáni *SarnStat* 71 [idem 909], 593, 909; *KlonWor* 14.

»cnota i (a) żywot (a. życie)« [przeważnie z: *dobry itp.*] (9): rodziczwie tilko przyrodzenie dawaią, ale miłtrzwie cnoty y dobry żywot. *BielŻyw* 89; *GliczKsiąż* 12v; *RejAp* 158v; *RejZwierc* 65, 112v, 144v; *GórnRozm* H2v; *KochFrag* 42; *GosłCast* 4.

Personifikacja (74): przyjął ią kor tznoci/ chwálátz ią z iey nieporuffeniá *OpecŻyw* 183; Bo pokuśa rozmáicie łowi [...] Snad by mię iuż namową wzruszyły/ By mię corki cnoty odstąpiły *BielKom* Fv, nlb 6; Poczćiwość/ á przy niey iest pánią stárą Cnotá *RejWiz* 23v, 3v marg, 6, 7v, 33v, 101v, Cc4; A wśzákoż miła cnotá/ y w sukience szárey *RejZwierc* 115v, 3v [2 r.], 91v; *Prot* D4v; *GórnDworz* D; Abowiem to iey saneczki ná ktorychby się narádszej woźilá/ ozdobna cnotá. *RejZwierc* 104v; A przed tymi iey wśzetcznymi dworzány wierz mi iż się trudno do cnoty przebić. *RejZwierc* 122;

Niech fie nie chłubi nikt bogáctwem/ bo tho wízytko plewy/ kto tego niepomiernie vzywa/ á iż v tego nie będzie cnotá lzáfárká á rozum podfkárbim *RejZwierc* 145; Iełliś nie łotrem/ Bądź cnotie kmotrem. *RejZwierc* 238v, A5v, 22v [3 r.], 68 [3 r.], 122 *marg*, 122v [2 r.] (26); Cnotę ten włafná mátkę ták ma s przyrodzenia *PaprPan* O2, Ev, E2, E3, H3, N, N4v; Ziębnie bo cnotá/ gdy widzi/ áno cześć iey należąca/ odeymuią od niey *ModrzBaz* 39; *KochPam* 80; *GrabowSet* F4; *RybGęśli* D4; *SarnStat* 144; Tám gdy cnotá miłtrzyni nigdy nie zdeptána/ Zywoť więc nákieuie/ nigdy nie łkálána *GosłCast* 44; *KlonFlis* G2.

Wyrażenie: »święta cnota« (1): *RejZwierc* 223 *cf* »sumnienie z cnotą«.

Szeregi: »cnota, (i) fortuna; cnota z fortuną« [szyk 4 : 4] (3; 5): *BielKom* B4v; Cnotá s Fortuną rozno s łobą chodzą/ A nigdy w iednym gmáchu fie nie zgodzą. *RejZwierc* 211v, A5v, 21v, [121]v [2 r.], 211v, Aaa4.

»cnota, (a) rozum; cnota z rozumem« (4; 4): Aby fie y łpráwy/ y połtháwy/ y łowká/ práwie łciągáły do onego celu á do onego znáku/ gdzie cnotie z rozumem gołpodę zápiáno *RejZwierc* 19; Abowiem przez ty dwie woýłká trudno fie ináczey przebić małz/ ielłize cnothá/ rozum/ á boiaźń Boża nie będą wárterzmi okołó ciebie. *RejZwierc* 126v, A5v, 21v, 22 [2 r.], 23, [121]v.

»sława z cnotą« (3): A do portu fie pytaycie. Gdzie sławá s cnotą wyłiádlá *RejZwierc* Av, Av [2 r.].

»sumnienie z cnotą« (1): Nárołzłzy to dwá z miotłá bákálarze/ Kogo łumnienie s łwięťá cnotá karze. *RejZwierc* 223.

a. *Cnoty chrzełciáńskie; virtus Murm, Mymer*¹; *dos animi, sanctitas Mącz* (812) : Bo tznoty/ a grzechy łtáť łpolem niemogá w fertzu czyłtem *OpecŻyw* 37; łynowim bożému przybytek vczynil/ a ze krwi twé cialo iemu łprawil ij włlytkimi tznotami napelnil *OpecŻyw* 186, 2 [2 r.], 2v, 8, [34]v, 37 (24); *OpecŻywList* C; *OpecŻywPrzedm* C3 [2 r.], C4 [4 r.]; Sáciem wđdy ludźie cznot wyborych/ ktorzy iego [Jezusa] nauki áż do łmierci náladuią. *ForCnR* A3v; *PatKaz II* 48, 77v; ludzye bogouye dla cznot rzeczeny łá a zly gorłzy yełt nyłz ktora bełtya *PatKaz III* 141v; Iedennałna regula łzwyátołfczy yełth okráłfenye uewłzytkych cznotach *PatKaz III* 150, 96 [2 r.], 109 [2 r.], 115v, 122v, 129v (20); *Mymer*¹ 3v, 33, 34, *nłb* 1v; *TarDuch* B3v; *WróbŻołt* A3; To ielł głowá/ náłłá á pan náłz przez vznánie á pokorę náłłę/ ktora ielł głowá włlytkich cnot *RejPs* 186v, 104v, 126 [2 r.], 188v; *SeklKat* Xv; *KromRozm I* B3v, B4; *MurzNT* 4 *marg*, 93v; *KromRozm II* e3, e4; *KromRozm III* M8; Wierni náucziciele máyá cnotámi być ofwieceńi iáko gwiazdy. *LubPs* E2v *marg*, I4v [2 r.], S6v, X4v, Z3, bb2 *marg*; *KrowObr* 107, 133v, 152; *RejWiz* 186v [2 r.], 187; *Leop* AAA2 [2 r.]; Rołtropność/ łzołta. Y To nie mnieýłza cnotá/ w łłuzney rołtropności *RejZwierc* 132v, 113v, 132v, 133; Nápomínánie ku miłłółci/ czyłłółci/ y inłzym cnotam. *BibRadz Hebr* 13 *arg*, I*4, 2.*Mach* 15/17, *Philipp* 4/8; *BielKron* 137v; *RejAp* 187, 189v; *GórnDworz* Ff8; Kłiążę to ielłci káždy człowiek krzełciáńłki vbogácony cnotami przez moc krztu łwiętego *HistRzym* 53v, 30, 47, 47v [2 r.], 48, 50v (22); łam Pan potym tę cnotę miedzy inemi cnotámi wyłławić y błogolławić raczył/ mowiac ták: Iż błogolławieni pokorni á łercá łpokoyne⁸⁰ *RejPos* 271v, B2, 23, 64v, 106v, 199 [2 r.] (18); *BiałKat* 91, 148v, 151, 248v; *KuczkbKat* 90, 140, 195 [6 r.], 205, 310, 425v [2 r.]; A Iż prawdá ná włzytki cnoty ielł práwie iáko Máiovy dełzcz ná włzytki ziołá *RejZwierc* 82v; Wiárá ielłth łzczep włzech cnot. *RejZwierc* 129 *marg*, 82, 82v [2 r.], 96 *marg*, 106v, 116 (16); Pirwłza tedy

cnotą w ktorey tu żyć mamy/ ieft Mierność ábo Trzeźwość. *RejPosWstaw* [21²]; Druga cnotą którą po nas mieć chce náuká Páná Krytułowá/ iefth Spráwiedliwość. *RejPosWstaw* [21²]_v, [21²], [21²]_v [2 r.], 22, 44; *WujJud* 99, 103, 106, 217; *WujJudConf* 101 [2 r.], 190_v; *BiałKaz* M_v; *PapRpan* R4; *ModrzBaz* 68; *SkarJedn* A5_v [2 r.], A6_v, 71, 187, 375; *KochPs* 7, 21, 36 [3 r.], 43, 48 (23); y wielce fię w cnoćiech żywotá Chrześciánkiew w práwił. *SkarŻyw* 86; Do klasztoru z Biskupstwá vczyc fię cnot kápłánkiew polzedł. *SkarŻyw* 291 *marg*; A ośobliwie vmiál fundámenty y korzenie cnot y wyfępkow ludzkich odkryw y vważyć/ fkađ co pochodziło *SkarŻyw* 332; Był wielki człek wonnościá cnot wřytkich ozdobyony *SkarŻyw* 546, A2, A4, A4_v [2 r.], A5 [2 r.], A5_v (138); *CzechEp* 12; *NiemObr* 78, 79; *WerGość* 203; *WerKaz* 306; *ArtKanc* H15_v, K8, L19_v, P5; Proś by cnoty kwitnáce We mnie mnożył *GrabowSet* I2_v, F_v, G, M_v, M4, M4_v, O_v; Dořyc dobrze y ten tylko w cnotách pořępuie/ ktory fię grzechow śmiertelnyeh wiáruie *LatHar* 250, +3_v, 1, 18, 32, 38 (76); *KořakCath* C3; *KořakSzczęśl* C2, C4_v; *WujNT* 222, 463, 540, 673, *Philipp* 4/8 (19); iefli tákie řtáránie vczyni/ že fię ná te dwie cnoćie z dáru Bożego zdobędzie *WysKaz* 4,)?(2_v, 41 [4 r.], 44 [2 r.]; *SiebRozmyśl* A3, E3_v, G, L2_v [2 r.], M2_v; Oboie ty dwie cnoćie wřtrzymywálość y pořfuzieńřtwo řławnie wypeřnili oni czterzey młodźieniařzkowie w Bábiloniey *SkarKaz* 121a; Chrześciánie nikomu fię do cnot nie máiá dáć vbiegáć. *SkarKaz* 312_b *marg*; iř kto czuyny o łobie á práwym ieft vczniem tego Páná/ á ma w łobie cnoty Apořtolskie *SkarKaz* 552_b, 120_b [5 r.], 121a [2 r.], 242a, 278a, b (29); Trudno tám cnotá kwitnáć ma/ gđzie náuczáiá: iř łámá wiářá bez dobryeh vczynkow zbáwion być káždy może. *SkarKazSej* 686a, 686_b *marg*, 687_b, 688a [2 r.], 695_b.

W połączeniu z nazwami poszczególnych cnot [cum G] (21): *PatKaz III* 108_v; pięć ich przyřzło s pięknemi przypráwámi á s pięknemi gotowořciámi řwoiemi/ tho ieft/ z ochędořonemi cnotámi mocney wiáry á řthálořci řwoiey *RejPos* 241; Táki iefli co wnábożeńřtwie opuřci/ z cnoty pořfuzieńřtwá wřytko fię mu v Páná Bogá nágrođzi *SkarŻyw* 335, A2_v, 41, 298, 332 [2 r.], 354 (12); pořfuzieńřtwá cnotá/ Ziednáłá wam od Páná dar řczęřcia miłęgo *ZawJeřt* 42; ráćźże nam dáć cnotę pokory prawđziwey *LatHar* 619, +5_v, 628; *SkarKaz* 116_b, 121a; Bo gđzie ludzie máiá boiaźń Bożá/ y cnoty poboźnořci [...]: tám rżáđ dobry *SkarKazSej* 686a.

W charakterystycznych połączeniach: cnota bogomyřlna, dobra (12), doskonała (15), kápłánska (2), kwitnáca, nadobna, nieposlednia, niewymowna, niewyřławiona, niewyřłowiona, niezliczona, niezmierna, okazała (17), osobna, piękna (2), poboźna, powinna, prawa, przednia (7), rozliczna (2), rozmaita (13), řławna, wielka (48), wyborna, wysoka (15); cnot doskonałość (8), fundament (8), głowa, jasność, krolowa, matka (3), obfitość, okrása (2), okwity, przyřkład (7), skarb, řława (2), wonność; w cnotach doskołość; cnoty (cnot) ćwiczenie, dořępić (dořępienie) (3), mnoźyciel, nabyć, napęłniony (napęłnić, pełny) (9), nářładowáć (nářładowanie, nářładownik) (14), pilnowáć (pilnujący) (2), przyřzyni(a)ć (przyřzynienie) (3), przyřtrzegáć (przyřtrzegáć) (2), rozmnoźenie (pomnoźenie, przyrnaźanie, przyrnaźáć) (8), skáźca, řtrzec (3), uczyć się, zachowanie, zamiłowanie; do cnoty (cnot) pomagáć, przywodzić (wieřć) (3), sposabiáć; z cnoty w cnotę iřć (2), mnoźyc się, pořępowáć (2); cnotam przyřpatrowáć się, przyřuczáć się; ku cnotie (cnotam) napominać, nawroćić się, pobudzáć (pobudzenie) (5), pořępowáć, przywodzić; cnotę budowáć, ćwiczyć, dodowáć, miłujący (3), mináć, nabyć, naprawiáć, (po)mnoźyc (rozrnaźáć) (5), porzucić, rozřzerzáć, stracić, szczępić (5), wzgardzić, wyřławi(a)ć (3),

(za)chować (4), zalecić; w cnoty bogaty, ustrojony, wprawić (się) (2), zdobić; cnotą (cnotami) brzydzić się (2), kwitnąć (kwitnący) (2), napelnić, obdarzyć (2), ochędożony (przychędażać) (2), okraszony (okrasić) (7), oświecony, ozdobiony ((o)zdobić (się)) (12), przechodzący, przybrany (przybrać, przybierać się) (3), sprawować się (2), świecić się, ubogacać (ubogacić (się), ubogacony) (5), ubrany, zasłużyć; w cnotie (cnotach) ćwiczyć się (2), kochać się (5), okazały (2), okraszenie, pomnażać się (mnożyć się, pomnożenie, pomnożony, rozmnażać (się), rozmnożyć) (16), postępować (postępek, postępowanie, postępujący) (17), przechodzić (przechodzący) (3), trwać (trwający, wytrwanie) (7), ubogacić, (u)rość (2), wychowany (2), (za)chować (zachowywać się) (4), (za)kwitnąć (kwitnący) (6), zaprawować, żyć; przy cnotie stać, zostać; cnota rozkrzewiła się, rozkwitła (2), (u)mnoży się (3), wiedzie, zakwitnęła; cnoty niedostaje.

Wyrażenia: »cztery cnoty (główne, przednie, wysokie)« (7): *Murm* 206; Tenci też kxięgi vdziałal o naprawieniu obyczaiow dobrych, mowiaż że łą cztery cznoty dułze, to iest opatrzność, łprawiedliwość, łiła albo [!] moc á mierność. *BielŻyw* 45; *KochCn* B3v; *Phil* D2; *LatHar* ++8v; *WysKaz* 44; Ściány niech będą: nádzieiá w obietnicách Bożych [...]. y ony cztery główne cnoty. Mądrość duchowna/ łprawiedliwość/ czyłtość y męłtwo *SkarKaz* 457a.

»cnoty duchowne, dusze« [szyk 3 : 1] (3 : 1): *BielŻyw* 45; y taki kłafztor záłożył/ z takim dobrym ćwiczeniem y fundámentem cnot duchownych *SkarŻyw* 508; *SkarKaz* 120a, 352b.

»katolicka cnota« (1): Ktoremu do tych Páńńkich krolewńkich y Kátolickich cnot [...]: áby Pan Bog wielkie łzczeńście [...] dáć raczył [...] prosiemy. *SkarŻyw* A2v.

»cnota krześcijańska (a. chrystyjańska), Chrystusowa, Krystusa« [w tym: w pl (36)] [szyk 42 : 9] (48 : 2 : 1): *ForCnRWiet* Av; Bom tám zgotował pochodnią łlawnych cnot Kryłtułá mego *LubPs* dd2v, gg2; *RejZwierz* 132, bb3v; *BielKron* 145; *RejPos* 173, 250; *BiałKat* 263v; *KuczbKat* 5; *CzechRozm* 240v; Wízákże żadny čás tak pogodny do cnot Chrześciáńńkich/ y ku otrzymániu dárow Duchá S. nie iest/ iáko młode á nowe naczynie *SkarŻyw* 136; ná taką cnot Chryłtułowych dołkonáłość wyniešiony był *SkarŻyw* 534, 57, 74 [2 r.], 87, 117, 124 (21); *NiemObr* 11, 78; *LatHar* 22 marg, 134, 235, 247, 348 (10); *WujNT Rom* 13 arg, 726; *WysKaz* 41; *SiebRozmyśl* G3; *SkarKazSej* 687a, 696a, 701a; [cf »cnoty krolewskie« *SkarJedn* 375].

»owoc cnot« (1): á owoc cnot świętych/ y łkarb łobie zbieray *SkarŻyw* 353.

»cnota przodków« (1): á iegli nábożeńłtwá wiáry y cnoty przodków ich pochybili w nich: zguby doczeńney y wieczney [...] czekać máią. *SkarŻyw* 358.

»siedm cnot przednich« (3): *RejZwierz* bb3v, 132; Siedm cnot przednieyłzych. *RejZwierc* 231.

»szkoła cnot« [szyk 2 : 1] (3): *SkarŻyw* 363, 463; Tyś w grzechách y w złościách wychowany/ á oni w łzkole cnot włzytkich żywot łwoy święty wyćwiczyli. *SkarKaz* 43a.

»cnoty święte (a. świątobliwe)« [szyk 38 : 8] (46): *OpecŻyw* 23v; *OpecŻywPrzedm* C3; Tres virtutes Theologice. Drey tugenden do dye lerer der gotheyt von łagen. Trzy cnoty łwyęte. *Murm* 206; *HistLan* Ev; *RejZwierc* 73, 82v, 116, [213]; A nazacnieyłze tho były v nich reliquie/ cnoty świątobliwe/ wiáre y náukę zmárłych łudzi nietylko inłzym zálecáć/ ále też y łwym przykłádem ku násládownániu podáwáć. *WujJudConf* 61, 182; *StryjWjaz* C2; *SkarŻyw* 14 [2 r.], 29, 74, 134, 143, 192 marg (17); *KochMRot* C; Przyłzłáłwá ná wielki błáđ/ ná tákowe czáły/ Gdzie iuż złość z świętą cnotą

śmie chodzić za pąfy. *BielRozm* 4; *LatHar* 570; *KolakCath* Bv [2 r.], B2v; *SiebRozmyśl* L [2 r.], Mv; *SkarKaz* 82a, 83a marg, 84b, 122a, 348a, 000ob; *SkarKazSej* 687a, 696a; *SapEpit* A4.

»trzy cnoty (boskie, główne, święte)« (11): *Murm* 206; *RejZwierz* 113v; *OrzRozm* E2v, E3v; *RejPosWstaw* [21²]; *WujJud* 58v; trzy cnoty główne/ Wiarę nadzieię/ y miłość przypomina *NiemObr* 78, 79; *LatHar* ++8v, 508; *WujNT* 26.

»wzor cnot, w cnotach« (1 : 1): niegodziło fię wzoru cnot wżytkich Chrześciańfkich [...] zaniechac *SkarŻyw* [282]; *WujNT* 1.Tim 4 arg.

»zacna cnota« (1): Bo tego sam Pan chce po nas/ abyfmy zacnymi cnotami nalfzymi pobudzali ludzie ku chwale y ku wyflawianiu Bofkiego Imienia *KuczbKat* 385.

»cnoty zakonne« (2): Regula S. Franćifzka [...] fię [...] chylic poczęla/ y pomału nizczec by wnief były cnoty zakonne y Ewanielickief dofkonałosci mogly. *SkarŻyw* 463, 463.

Szeregi: »cnota i (a) bogobojność« [szyk 1 : 1] (2): Piotr z Abrucu Apuliefy ziemie Włofkief/ rodzice miał vbogie/ tylko cnotą a bogoboynoscia zacne. *SkarŻyw* 470; *SkarKazSej* 686a.

»bojaźń boza i cnota; bojaźń boza z cnotą« [szyk 4 : 2] (5 : 1): Boiaźń Boza s cnotami za takich płużyla *MycPrz* I C3; *KarnNap* G2; boiaźń Boza y dofkonałe cnoty w fercá ich fzczepil *SkarŻyw* 298, 263; *SiebRozmyśl* L3v; *SkarKazSej* 686a.

»czystosc i cnota« (2): Na potlumienie czyfłosci S. w Pismie S. zaleconey/ y cnoty wyfokief nowego Teftamentu/ zadnego do Káplánftwa nieprzyputczá [...]/ kteryby zony niemial *SkarJedn* 347; *SiebRozmyśl* Mv.

»dobroc i cnoty« (1): a tenzec przyochedaza plugawosc nafze dobrocia i cnotami *MurzNT* A4.

»cnota i doskonalosc« (3): y Swietych Bozych cnoćie y dofkonałosci vwlocza *LatHar* 331, 211, 219.

»cnota, (a, i) dostojenstwo« (3): bo ia buog vczcijl wielka chwala/ wyfoka tznota ij wlfem doftoiénftwem. *OpecŻyw* 5v; *RejPos* 184v, 271v.

»laska, (i, a) cnota« [szyk 6 : 5] (11); kozda laska kozda cznota wywafzy laska polzwyaczenya zuyelka robotha y pracza nabyła *PatKaz III* 153, 109, 150v; *RejWiz* 49v; *HistRzym* 65v; *LatHar* 500, 627, 629, 672; *WujNT* 540, 1.Cor 3 arg.

»mądrość i cnota« (2): *OpecŻyw* [34]v; W klastorze onym bylo braciey czterdzieści ofob/ ludzi mądrością y wfelka cnotą przybrane *SkarŻyw* 183.

»męstwo, cnota« (1): wielebna przyczyna męczennika twego Sebestyaná/ wielkim męftwem/ rozmáitemi cnotami/ y rozlicznemi cudami wflawione⁸⁰ [...] niechay nam pomocy dodawa. *LatHar* 440.

»cnota i (a) miłość boza (a. boska, a. ku Bogu)« [szyk 4 : 1] (5): Tak on wiek był fzczefliwy/ y w cnotę a miłość Boza rodzayny. *SkarŻyw* 178, 58, 291, 362; *LatHar* 134.

»nauka i cnota« [szyk 6 : 4] (10): a rozmawiajac z Athánazyulzem/ y wiedzac wielkich cnot y nauki człeká: czćic go nápotym y wazyc v siebie poczał. *SkarŻyw* 391, 317, 412; *LatHar* +6v, 1, 66, 81, 158, 380, 512.

»cnota, (i) obyczaje« (5): *PatKaz III* 122v; Miał zone s. Szczepan [...]/ z kora miał lyná Emeriká/ thychze cnot y obyczaiow swietych iako sam *BielKron* 299v; *SkarKaz* 83a, 277a; *SkarKazSej* 688a.

»cnota, (a, i) pobożność« [szyk 10 : 3] (13): á cnoty y pobożności wśelákiey pilnuią *SkarŻyw* 306, A2, 142, 358, 560; *KochMRot* B3; *CzechEp* 11; *PaprUp* A4v; *KołakSzczęśl* B4v; *SiebRozmyśl* L; *SkarKaz* 549b; *GosłCast* 10; *SkarKazSej* 698a.

»poćciwość, cnota« (1): Bo wnet do Wiary przybędzie Pobożność/ Stałość/ Poćciwość/ Cnotá. *RejZwierc* 127v.

»pokora, (i) cnota« [4 : 2] (6): *SkarŻyw* 124, 225 *marg*, 291; Bo táka zówżze byłą cnotá y pokorá ludzi Kátholickich *WujNT przedm* 5; *SiebRozmyśl* F2v, Mv.

»cnota, (a, i) powinność« [szyk 8 : 1] (9): *RejZwierc* A2v; Iuż nas też iáwnie vczy nie tilko zakon Páńlki/ ále lámá cnotá á powinność człowieczeńłtwá náłżego *RejPos* 209v, 173, 221v, 229, 252v; *RejZwierc* 106v; *NiemObr* 78; *KołakSzczęśl* A4.

»cnota i prawda« (1): Zápomina częłto cnoty y prawdy dla ktoreyieś ty mężnie gárdło dał *LatHar* 420.

»rozum, (i) cnota« [szyk 1 : 1] (2): *MurzHist* A3; O íprośności tey Konf: iáko iełt [...] przeciw rozumowi przyrodzonemu y cnotom Chrześcijáńłkim/ indźiey fię mowiło. *SkarKazSej* 701a.

»cnota, (a, i) sprawa« [szyk 4 : 2] (6): Abowiem ten zły duch zówżdy fie o to łtára [...]/ áby fie ludzie z dobremi íprawámi á z dobremi cnotámi nie mnożyli *RejPos* 23v, 198, 247v, 256, 271v; *RejZwierc* 141.

»cnota, (i) sprawiedliwość« [szyk 5 : 1] (6): *RejPs* 127; *RejPos* 180v; iáko łłóńce iużby fie rozkwitłá cnotá y íprawiedliwość ich. *RejZwierc* 96, 133; *CzechRozm* 89; *SkarKaz* 313b.

»cnota a stałość« [szyk 3 : 1] (4): *RejZwierc* 113v; *RejPos* 87; Cznotá á Stałość łiołtry. *RejZwierc* 73 *marg*, 178.

»cnota, (i) świątobliwość (a. świątość)« [szyk 5 : 2] (7): Ale kto miedzy wami w łwiątołci ij we tznocie wyłły/ niecháy bedzie iako námnieyłły. *OpecŻyw* 95; *HistRzym* [39]; *RejPos* 199; *WujJud* 50; *BiałKaz* Kv; *SkarŻyw* 106; ták przez cnoty y świątobliwość/ kto fię do Bogá przybliża/ [...] łzczęśliwłzym fię náyduie. *KołakSzczęśl* A2.

»cnoty i uczynki« [szyk 6 : 4] (10): *WróbŻółt* Iv; *MurzNT* 108v; *KrowObr* 47; Bonifacyułz [...] był iáłmużnik wielki y winnych cnotách y dobrych vczyńkách ofobliwie fię kochał *SkarŻyw* 440, 3, 294; *LatHar* 396, 472; *WujNT* 566; *SkarKaz* 350a.

»wiara, (i, a) cnota« [szyk 11 : 4] (15): mowiem/ wiara a cnota/ łá chrześcijańłkie łkarby i kochanié *MurzOrt* B2; *HistRzym* 47; *RejPos* 3, 4, 24, 59v, 87, 180v, 194; *BiałKat* 206, 263v; *RejZwierc* 170v; *SkarŻyw* 358, 509; *CzechEp* 63.

»cnota i zachowanie« (1): ná ktorey [kapitule] do wśzytkich cnot y záchowánia zakonnego włwłzbie Chryłtułowey/ y łzukániu zbáwienia przypráwował. *SkarŻyw* 472.

»cnoty i zasługi« [szyk 3 : 2] (5): ktorego cnoty y załługi/ ku kościołowi Bożemu Papielz Zácháryałz widząc/ krolewłką go dołtoynościá ozdobił *SkarŻyw* 519; *LatHar* 28, 92, 610; *SiebRozmyśl* Dv.

»cnota i (a) żywot (a. życie)« [szyk 6 : 5] (11): *BielKron* 145; *RejPos* 123v, 278v; *WujJud* 50; *SkarŻyw* 14, 57, 211, 362, 411 [2 r.]; Chrześcijánie dziatkom łwoim máią dáwác imioná nie pogáńłkie/ ále łwiętych ludzi: áby żywotá y cnot ich náśładowáli. *WujNT* 196.

Personifikacja (1): WIaré tak málowáli/ oná nágo ftałá/ A Cnotá iá nadobnie/ vbrána/ witałá. *RejZwierz* 113v.

b. *Przymioty przypisywane Bogu (9) :* *TarDuch* D8; *CzechRozm* 250; *SkarŻyw* A3; wywiódł *produxit* podobnego łobie duchá/ który by był nádány mocámi ábo cnotámi Bogá oycá. *CzechEp* 258; *LatHar* 204; ábyście cnoty [*virtutes*] opowiedáli tego który was wezwał z ciémności ku swoiey przedziwney światłóści. *WujNT* 1.*Petr* 2/9; Iáko człowieká znamy z twarzy/ tak P. Bogá z dobroci/ z miłóšierdzia/ z łáfkáwości/ z prawdy/ y z innych cnot iego Bozkich *SkarKaz* 278a.

W charakterystycznym połączeniu: cnoty boskie (Boga) (3).

Szereg: »sława i cnota« (2): który nas wezwał włáfná sławá y cnotá [*gloria et virtute*] *WujNT* 2.*Petr* 1/3, s. 808 *marg.*

c. *Talent; zdolności artystyczne; wiedza (24) :* á ktoriżby z nich mniey piękny był, aby sie tim wiécey wczýł, tak aby cznotá swá mógł okrafić łzkaradoć przyrodzoná. *BielŻyw* 49; *BielKron* 101 v [2 r.]; *KwiatKsiąż* A2v; *SienLek* 30; *PaprpPan* Ff3; y łá wniem iákoby nieiákie ífkry roftropności y cnoty ku zacnem íprawam [*sunt in eo quasi igniculi prudentiae et virtutis*] *ModrzBaz* 6, 129v, 143; *StryjKron* A6; To prawdá/ że by byłá nigdy nie zrownála Z ránym rozumem twoim/ z piękniemi przymioty/ Z których łye iuż znaczyły twoie przyłzłé cnoty. *KochTr* 5; *Paprup* C; A iż z náuk płyná prawdziwé cnoty/ przeto Grékowie Barbaros zwáli włzytkié té ludzi/ ktorzy náuk nie ználi. *GórnTroas* 4; Vdátnych wierłzopílow námięniác nietrzebá/ Bo ci swá byłtrá cnotá wdřá łię y do Niebá. *RybGęšli* D3v.

W charakterystycznych połączeniach: cnota osobna, prawdziwa; dla cnoty słynąc; ćwiczyc do cnot; cnotami bawiacy się.

Wyrażenia: »przyrodzona cnota« (1): A przeto iako łię Socrates będąc łtarym grać nauczył/ takze też przyrodzoney cnoty młodzieniałki kazał wnim cwiczyc *KwiatKsiąż* I2v.

»cnota zacna« (1): Abowiem przyłzedłszy iuż ku doftálemu wieku/ niemożelz iuż [...] cnot zacnych [*vir- tutum excellentiam*] tak wiele złiebie pokázowác/ iefłize w młodem wieku niezáložylz w łobie fundámentow náuk *ModrzBaz* 14.

Szeregi: »cnoty i dzielności« (2): Tak wielé cnot [!] iéy młodość/ y takich dzielności Niemogłá znieść: vpádlá od swéyże buynoóci *KochTr* 12, 2.

»cnota i nauka« [*szyk 2 : 2*] (4): Trzečia/ áby dziatki y młodzieńce do włzelákich cnot y náuk [*instituenda et erudienda*] ćwiczono *ModrzBaz* 4, 6; *SkarŻyw* 527; Theras co ma za Profefori [*Akademia*] obatczcie rownec naukami y cnota tijn *Paprup* C.

»cnoty i obyczaje« (1): Wielki pozitek y ozdobe tziniela tha *Academia R.P.* kiedifie Sinowie iei wniei kochali/ wniei łie cnot y obitzaíow vtzac/ wejrzimi w Regífta co za Profefori co za Bakalarze co za Miłtrze *Paprup* B4.

»cnota i prawda« (1): CHcełzli cnoty y prawdy poznác włzytki łztuki/ Záiedź brácie do Ruśi *PaprpPan* Lv.

d. *Niewinność, czystość; probitas Modrz (113) :* *GlabGad* N3; A namędrłzy nie vgodzy Gdzie walczy z miłóciá cnota łfcie nam łila kłopotá *RejJóz* D4; Iełtlic wiéczey łwa wola/ nizli cnota miła *RejJóz* D8v; Gdy[*biała głowa*] łtraći włtyd iuż ni rozum ani żadne łłowa Czo łie ku cznocie łciágaiá

iuz iey nie łmakuią *RejJóz* E8, A3v [2 r.], Dv, D3v [3 r.], D4 *margin*, D6 [2 r.] (36); Wthora cnota yełtci włtyd á czyłtosć/ dla czego áby nyerządną nye byłá/ miłowác tho kázda ma. *GliczKsiąż* P6v; Dobrzeć łnadź gładką poyąc/ ále ktoraby y cnotę myłá. *GliczKsiąż* P7v; [*Lukrecja*] zábiłá fie łámá mowyc/ nyechcę wyęcey żyć ná łwyecye/ gdy mi cnotę moyę wyrwano. *GliczKsiąż* P8; Iż gładkosć s cnotą fie rzadko łchodzi/ záwłffe nyepokoy á woyná. *GliczKsiąż* P8v, P5v, P6v, P7 [2 r.], P7v [2 r.], P8 [4 r.] (17); *KochZuz* A3v [2 r.], A4v; *RejFig* Aa6v; Hetman [...] chciał ią zá żonę mieć/ Oná niż cnotę zrułzyć/ woláłá fie zábić. *RejZwierz* 47, 40v, 44v *margin*, 45v [3 r.], 47v *margin*; *BibRadz Sap* 4/1; [*Olimpiada*] *Rarum pudiciciae exemplum*, to iełt/ przykázd okazánia cnoty niepołpolity [...] łzłá ná łmierć bez łtráchu [...] rękómá fie zákrywáłá/ áby ktorey częłści ciáłá nágiego nie vkázáłá/ [...] bo zá włtydem cnotá chodzi. *BielKron* 127, 75, 104 [2 r.], 132v, 272v; Ktemu theż thego chcze/ áby kázdy połtępek iey/ był s pokorą/ á ze włtydem złączony/ bo the dwie cnotie/ biáłągłowę zbytnie zdobią. *GórnDworz* X3v; Owa miłosć cznoty/ toć to iełt naytwardłzy munłztuk/ biáłymgłowam. *GórnDworz* Aa3; ielli fie to trefia miedzy inemi biálemigłowám/ że poniewoli drugie zá łtáre/ zá chore/ zá włomne małżonki łzedłzy/ cnotę łwá wćále záchowuią *GórnDworz* Cc, V8, Aa2v, Aa5v, Bb, Bb7v, Ccv; *RejPos* 50; *BielSat* D3 [2 r.]; *RejZwierz* Aaav; *PapPan* Dd2; *ModrzBaz* 54v; *SkarŻyw* 242 [2 r.], 243 [2 r.]; Constupro – Panne, biáłá głowe gwałce, ô cnote przyprowiam. *Calep* 250a; *OstrEpit* A2v; *GosłCast* 59; Pufzczáiąc w łtan Małżeńłki/ łwoię łiefłtrzenicę W cnotách nie náwałłoną: iák w oku źrzenicę. *PaxLiz* A2; *KlonWor* 59.

W charakterystycznych połączeniach: wielką cnota (2); cnoty bronić, przestrzegać; cnotę miłować, stracić, zacho(wy)wać (3), zruszyć; od cnoty odkroczyć; z cnoty zwieść (zwoodzić) (2), wykroczyć; ku cnotie się łciągáć (2); pomnieć na cnotę (2); o cnotę przyprowiam; przy cnotie (zo)stać (2); w cnotie stać, zachowác się; cnoty miłosć, wzruszenie, zachowanie (2).

Wyrażenia: »cnota czystołci (panieńłkiej), panieńłka« (3 : 2): á iłz tym iey cnoty pánieńłkie czyłtosć y łwiątobliwołć vcźcić y wsláwić chćiał. *SkarŻyw* 194, A5v, 71 [2 r.]; Cnotá bowiem czyłtosć pánieńłkiey, a vkochánié łtanu bezzeńłłkiego, byle wedle Bogá, łá łiotczoné rodzoné. *GosłCast* 7.

»przyrodzona cnota« (1): A ták ią rozbili/ iż ią zdárli/ złupili z onych iey wdzyęcznych á bogátych wborow á z oney iey ochędogołci/ ktorą miáłá od Páná łwego: tho iełt/ onę niewinnołć iey/ á onę przyrodzoną cnotę łwoię. *RejPos* 210.

»łwięta cnota« (2): Dawáiąc tę przyczynę/ gdzye iełt łwięta cnotá/ Tám nie łrebbe ni pereł/ ni ładnego złotá. *RejZwierz* 40v; *SkarŻyw* 71.

Szeregi: »dobroć, cnota« (1); Iáko ieden chwałác biáłągłowę/ z obyczáiow/ z dobrołci/ s cnoty/ nákoniec y s cudnołci/ kiedy oná tey łftáthniey chwały nie przyjmuiąc/ rzekłá *GórnDworz* Q5v.

»nauka, cnota« (1): A iáko cudnołcią y wdzyęcznołcią przechodziłá ine dzyewki/ ták y náuką/ cnotą/ y łwiątobliwołcią. *BielKron* 136v.

»cnota z pocźwiwołcią« (1): Lecź nazacnieyłzy przodek/ cnotá s pocźwiwołcią/ Ktorych tá páni łłrzeże *RejZwierz* 49.

»cnota, pokora« (1): Przeydzye nas żony godnołcią/ Cnotą pokorą cudnołcią. *BielKron* 134.

»(ni) rozum i (ani) cnota« (2): Miłosć y rozum y cznotę odmieni *RejJóz* E3 *margin*, D8.

»cnota i stateczność« (1): Jeden Egipcyánin [...] w nieuczciwą pożądlivość vpadł: ktory nie mogąc prze iey cnotę y ftáteczność y wiarę ku mężowi/ vżyć: łzedł do Czárnoksiężniká *SkarŻyw* 35.

»cnota i świątobliwość« (1): *BielKron* 136v cf »nauka, cnota«.

W przen (2) : Bo ielzczę ten każdy ielt wzdý dobreý nadzieie Kto nad inłze vbioy cznąą łie odźzieie *RejJóz* G2, G2 marg.

2. Zaleta, przymiot włáściwy danemu gatunkowi (o zwierzętach lub rzeczach) (6) : Ieflić koń/ ma the cnotę w łobie/ dziwuię łie że go zá tyfiąc złotyeh nie ceni. *GórnDworz* Q4; Bo fárbuy go [ogon koński] ty iáko chcełz/ vmáluý go iáko chcełz/ gdzie cnoty nie máłz/ przedłię łzkápá łzkápá. *RejZwierc* 90, 183; Ale iáko w wielu źwierzętách przyrodzenie wiele cnot wyráziło/ áby ludźi ku násládowániú ich pobudźiło [*sed ut in multis animantibus natura virtutes certas expressit*] *ModrzBaz* 52, 142v.

Szereg: »przyrodzenie i cnota« (1): Nauká albo mądrość/ przes ktorą łię wywiaduiemy o przyrodzeniu/ y o cnoćie włzelákicy rzeczy. *KwiatKsiąź* E3 marg.

3. n-pers (3) :

Zestawienia (3): łhermowal thoporkyem Ianovi cznoczie okolo głowy *LibMal* 1554/194, 1554/194 [2 r.].

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (1) : c co/ cudná/ cnota *MurzOrt* Bv.

Synonimy: **1.** cześć, poczciwość, szlachetność, zacność, zaleta; **2.** przymiot.

Cf **CNOŚĆ**, **CNOTLIWOŚĆ**, **CZSNOTNOŚĆ**, **NIECNOTA**